

Wyrok z dnia 7 października 2004 r.

III SK 56/04

1. Prezes Urzędu Regulacji Energetyki nie może na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1504 ze zm.) orzekać w sprawach dotyczących umów już zawartych.

2. Zakres postępowania w przedmiocie naruszenia ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 86, poz. 804 ze zm.) jest inny niż przewidziany w Prawie energetycznym, a okoliczność, że odbiorca energii wyraził zgodę na zawarcie umowy na narzuconych, uciążliwych warunkach nie oznacza, że stosowanie praktyk monopolistycznych nie miało miejsca, także wtedy, gdy uprzednio Prezes Urzędu Regulacji Energetyki orzekł o zawarciu umowy na określonych warunkach.

Przewodniczący SSN Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Sędziowie SN: Maria Tyszel, Andrzej Wasilewski.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 7 października 2004 r. sprawy z odwołania Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej SA w W. przeciwko Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów o ochronę konkurencji i konsumentów, na skutek kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie-Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 21 stycznia 2004 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i sprawę przekazał Sądowi Okręgowemu-Sądowi Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Decyzją z dnia 18 grudnia 2002 r. [...] Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów zakazał Przedsiębiorstwu Energetyki Ciepłej SA w W. (PEC) stosowania praktyki monopolistycznej polegającej na narzucaniu odbiorcom energii ciepł-

nej uciążliwych warunków umowy w zakresie zmiany zamówionej mocy poprzez uzależnianie dokonania zmiany tej mocy od spełnienia przez odbiorcę czynności polegających na: 1. przyłączeniu nowych obiektów dotychczas zasilanych w energię ciepłą na podstawie aktualnej dokumentacji technicznej, 2. odłączeniu obiektów dotychczas zasilanych w energię ciepłą, 3. dokonywaniu usprawnień i zabiegów termoizolacyjnych, określonych w umowie dostawy.

Wymuszanie na odbiorcach akceptowania przedstawionych w decyzji postanowień umownych wyczerpało - w ocenie Prezesa UOKiK - treść praktyki monopolistycznej ograniczającej konkurencję, zdefiniowanej w art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. Nr 122, poz. 1319 ze zm.). Według tego przepisu za praktykę monopolistyczną uznaje się nadużywanie przez przedsiębiorcę posiadanej na rynku pozycji dominującej w wyniku narzucania przez niego uciążliwych warunków umów przynoszących mu nieuzasadnione korzyści. Na lokalnym rynku ograniczonym do miasta W. PEC jest monopolistą w zakresie dostaw ciepła rozprowadzanego siecią ciepłowniczą. Obowiązują go zatem rygory wprowadzone w ustawie o ochronie konkurencji w stosunku do przedsiębiorców posiadających co najmniej dominującą pozycję rynkową. Umowy dostawy energii cieplnej zawierane z indywidualnymi odbiorcami należą do kategorii umów adhezyjnych; w tego rodzaju umowach ograniczeniu ulega swoboda kontraktowa strony przystępującej do oferty kontrahenta. W praktyce PEC jednostronnie ustala treść umowy dostawy, a odbiorca może do niej przystąpić lub zrezygnować z jej zawarcia. Negocjacje co do postanowień umownych są wyłączone. Według Prezesa UOKiK sytuacja ta pozwalała uznać, że PEC narzuca odbiorcom ciepła opracowane przez siebie warunki umów. Warunki te są dla nich niekorzystne, a przez to uciążliwe. Są także niezgodne z wyrażoną w § 40 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 12 października 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad kształtowania i kalkulacji taryf oraz zasad rozliczeń w obrocie ciepłem (Dz.U. Nr 96, poz. 1053) zasadą, według której moc zamówioną ustala odbiorca, a termin jej zmiany musi być ustalony w umowie. Przepis ten nie wskazuje natomiast, aby zmiana mocy zamówionej mogła nastąpić dopiero po spełnieniu przez odbiorcę jakichkolwiek warunków (oprócz zachowania terminu zmiany). Tymczasem warunki dotyczące zmiany mocy wymienione w decyzji w sposób istotny ograniczają przyznane odbiorcom prawa w tym zakresie. Pozwala to PEC uzyskać nieuzasadnione korzyści w postaci różnic między opłatami, które odbiorcy uiszczają za moc, nie mając możliwości jej zmiany, a opłatami, które mogliby pono-

sić, gdyby w umowie nie pozbawiono ich prawa do zmiany (obniżenia) mocy zamówionej, bez uprzedniego spełnienia dodatkowych warunków.

Od wydanej decyzji odwołało się Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej SA w W., domagając się jej zmiany i orzeczenia, że nie stosuje określonej w zaskarżonej decyzji praktyki monopolistycznej. W szczególności odwołujące się PEC podniosło, że nie narzucało odbiorcom warunków umowy dostawy ciepła. Przy ocenie stanu faktycznego sprawy Prezes UOKiK nie wziął bowiem pod uwagę, iż po rozpatrzeniu wniosku Spółdzielni Mieszkaniowej „P.” w W., działając na podstawie art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne (Dz.U. Nr 54, poz. 348 ze zm.) Prezes Urzędu Regulacji Energetyki decyzją z dnia 26 czerwca 2000 r., [...] orzekł zawarcie umowy sprzedaży ciepła pomiędzy nią a PEC S.A. w W. i ukształtował jej treść. W § 3 ust. 1 tej umowy Prezes URE wprowadził warunki zmiany mocy zamówionej przez odbiorcę (poza terminem zmiany) o treści identycznej jak zakwestionowana w zaskarżonej decyzji Prezesa UOKiK. Decyzja Prezesa URE jest prawomocna. Opierając się na jej rozwiązaniach PEC ukształtowało umowy dostawy ciepła ze wszystkimi odbiorcami korzystającymi z jego sieci przesyłowych. Niezależnie od powyższego PEC podniosło dokonanie przez pozwanego Prezesa UOKiK błędnej oceny, iż w ramach każdej umowy sprzedaży ciepła przez dominującego na rynku przedsiębiorcę następuje narzucanie odbiorcom warunków umowy. W ocenie odwołania nie został też naruszony przepis § 40 powołanego już wcześniej rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 12 października 2000 r., gdyż nie zabrania on ustanowienia w umowach sprzedaży ciepła warunków, od spełnienia których uzależniona może być zmiana mocy zamówionej.

Sąd Okręgowy-Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w Warszawie uznał odwołanie za uzasadnione i zmienił zaskarżoną decyzję, nie stwierdzając stosowania przez Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej SA w W. praktyki monopolistycznej, polegającej na narzucaniu odbiorcom energii cieplnej uciążliwych warunków umowy w zakresie zmiany mocy zamówionej. Sąd wskazał na brak w postępowaniu PEC przesłanki narzucenia warunków umów dostawy (sprzedaży) ciepła. Przez owo „narzucanie” rozumieć trzeba przymuszenie kontrahenta do przyjęcia, akceptacji (*corpus*), wbrew własnej woli (*animus*), przedstawionej mu oferty. Aby przeciwdziałać temu zjawisku powstającemu na rynkach niekonkurencyjnych ustawodawca przyjął unormowanie art. 8 ust. 1 Prawa energetycznego (jednolity tekst: Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1504 ze zm.), pozwalające słabszej stronie umowy skutecznie przeciwstawić się

dyktatowi silniejszego kontraktowo przedsiębiorcy energetycznego. Według tego przepisu w sprawach spornych dotyczących - między innymi - odmowy zawarcia umowy sprzedaży ciepła rozstrzyga Prezes URE na wniosek strony. Wynika z tego, że w aktualnym stanie prawnym nabywca ciepła (odbiorca) może przeciwdziałać próbie narzucenia mu warunków umowy sprzedaży poprzez skierowanie sprawy braku porozumienia co do postanowień przyszłej umowy lub spornych postanowień umowy już istniejącej, do rozstrzygnięcia przez Prezesa URE. Z treści art. 8 ust. 2 Prawa energetycznego wynika ponadto, że Prezes URE, jeszcze przed wydaniem decyzji w takiej sprawie, może na wniosek strony wydać postanowienie określające warunki podjęcia, bądź kontynuowania dostaw do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia sporu.

Niezależnie od powyższego, Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów wyraził pogląd, iż samo wykazanie naruszenia przez monopolistę przepisu bezwzględnie obowiązującego, jakim niewątpliwie jest § 40 rozporządzenia Ministra Gospodarki, nie jest wystarczające do stwierdzenia stosowania praktyki monopolistycznej określonej w art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji. Dla przesądzenia o bycie takiej praktyki decydujące jest spełnienie wszystkich przesłanek składających się na jej treść. Wymaga to wykazania posiadania przez przedsiębiorcę pozycji dominującej na rynku, narzucenia warunków umowy, ich uciążliwości oraz uzyskania z tego tytułu nieuzasadnionych korzyści. W sytuacji, gdy PEC nieudowodniono narzucenia warunków umów sprzedaży ciepła, ustalenie bezprawności jego działania w wyniku niedostosowania oferty do treści § 40 rozporządzenia Ministra Gospodarki nie jest wystarczające dla przypisania temu przedsiębiorcy zdefiniowanej w decyzji praktyki monopolistycznej. Nie wyklucza to możliwości podjęcia przez podmiot legitymowany czynnie działań na drodze cywilnoprawnej, mających na celu stwierdzenie sprzeczności części umowy z ustawą w oparciu o art. 58 k.c.

Powyższy wyrok zaskarżył kasacją pozwany i zarzucając naruszenie prawa materialnego poprzez błędną jego wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów poprzez jego niezastosowanie na skutek przyjęcia, iż działanie powoda podczas zawierania umów z indywidualnymi odbiorcami ciepła nie ma charakteru narzucania warunków umów, gdyż odbiorcy mogą żądać ukształtowania tych warunków przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne, w związku z art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji,

poprzez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie na skutek przyjęcia, że indywidualny odbiorca ciepła może przeciwdziałać próbie narzucenia mu warunków umowy sprzedaży, poprzez skierowanie sprawy braku porozumienia co do postanowień przyszłej umowy lub postanowień umowy już istniejącej do rozstrzygnięcia przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji w związku z § 40 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 12 października 2000 r. w sprawie szczegółowych zasad kształtowania i kalkulacji taryf oraz zasad rozliczeń w obrocie ciepłem, poprzez jego niewłaściwe zastosowanie na skutek przyjęcia, że mimo oczywistego naruszenia powołanego przepisu rozporządzenia przez powoda, jego działanie nie ma cech praktyki wskazanej w art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji, art. 1 ust. 1 tej ustawy, poprzez uznanie, iż Prezes Urzędu nie może w istocie orzekać o praktykach z art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy w wypadku dostaw ciepła odbiorcom indywidualnym, na skutek możliwości żądania przez nich ukształtowania warunków umowy w drodze decyzji Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki, co sprzeczne jest z publicznoprawnym celem ochrony interesów konsumentów, art. 26 pkt 2 ustawy, poprzez faktyczne wyłączenie właściwości rzeczowej pozwanego w sprawach dotyczących praktyk z art. 8 ust. 2 pkt 6, których przedmiotem jest umowa dostawy ciepła, a także naruszenie przepisów postępowania, które to uchybienie mogło mieć istotny wpływ na wynik postępowania - art. 328 § 2 k.p.c., poprzez brak wskazania podstawy faktycznej i prawnej rozstrzygnięcia w odniesieniu do odbiorców indywidualnych, a odniesienie tej podstawy wyłącznie do ogółu odbiorców, art. 233 § 1 k.p.c. poprzez dokonanie oceny, iż odbiorcy mogą wpływać na warunki zawieranych przez nich umów dostawy ciepła, bez jednoczesnego rozważenia specyfiki grupy odbiorców indywidualnych (konsumentów), wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w całości i oddalenie odwołania powoda oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego kosztów postępowania za obie instancje - według norm przepisanych, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Warszawie - Sądowi Ochrony Konkurencji i Konsumentów, przy uwzględnieniu kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

W odpowiedzi na kasację powodowe Przedsiębiorstwo wniosło o jej oddalenie z zasądzeniem kosztów postępowania, podzielając stanowisko Sądu Okręgowego zawarte w uzasadnieniu wyroku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja oparta została na obu podstawach przewidzianych w art. 393¹ k.p.c., stąd też celowym jest rozważenie na wstępie, czy w sprawie doszło do naruszenia przepisów postępowania w sposób mogący wywrzeć wpływ na jej wynik.

W ocenie Sądu Najwyższego podniesiony w kasacji zarzut naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. jest uzasadniony o tyle o ile wskazując na niedostateczność poczynionych ustaleń faktycznych skarżący wnioskuje o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. Nie jest wątpliwe, co trafnie powołuje Sąd Okręgowy, że decyzją z dnia 26 czerwca 2000 r. Prezes Urzędu Regulacji Energetyki, po rozpatrzeniu wniosku Spółdzielni Mieszkaniowej „P.” w W., orzekł zawarcie umowy sprzedaży ciepła w brzmieniu określonym załącznikiem. W umowie tej przewidziano między innymi, że zmiana mocy zamówionej może nastąpić tylko w enumeratywnie wymienionych przypadkach, a więc po przyłączeniu nowych obiektów zasilanych energią ciepłą, odłączeniu obiektów dotychczas zasilanych w energią ciepłą oraz po dokonaniu usprawnień i zabiegów termomodernizacyjnych (§ 3 ust. 1). W związku z tym PEC w przygotowanych „wzorach” umów zamieścił w § 4 treść tego rozstrzygnięcia, co niewątpliwe należy ocenić jako działanie w dobrej wierze, niemniej jednak okoliczności, w których doszło do wprowadzenia tego postanowienia (decyzja Prezesa URE) nie mogą wyłączać kompetencji Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów do oceny tych postanowień pod kątem ich zgodności z art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. Powołany przepis stanowi, że zakazane jest nadużywanie pozycji dominującej na rynku, przy czym to nadużywanie może polegać w szczególności na narzucaniu przez przedsiębiorcę uciążliwych warunków umów, przynoszących mu niezasadne korzyści.

Dokonując wykładni tego przepisu Sąd Okręgowy wyraził pogląd, że w aktualnym stanie prawnym nabywca ciepła (odbiorca) może przeciwdziałać próbie narzucenia mu warunków umowy sprzedaży poprzez skierowanie sprawy braku porozumienia co do postanowień przyszłej umowy lub spornych postanowień umowy obowiązującej, do rozstrzygnięcia przez Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki w trybie art. 8 ust. 1 Prawa energetycznego. Poglądu tego nie można w całości podzielić, niezależnie od tego, że nie może mieć on wpływu na ustawowe kompetencje Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, o których stanowi art. 1 w związku z

art. 26 ustawy o ochronie konkurencji. W wyroku z dnia 12 września 2003 r., I CKN 504/01, (dotąd niepublikowany) Sąd Najwyższy zauważył, że art. 8 ust. 1 Prawa energetycznego umożliwia ukształtowanie warunków umowy jeszcze niezawartej wobec niedojścia stron tej umowy do porozumienia. Oznacza to, że Prezes URE nie może orzekać w sprawach dotyczących umów już zawartych. Zgodnie z powołanym przepisem Prezes Urzędu Regulacji Energetyki rozpoznaje spory dotyczące ustalania warunków świadczenia usług, odmowy przyłączenia do sieci czy odmowy zawarcia umowy. Przyszły odbiorca energii może w postępowaniu przed Prezesem URE domagać się ustalenia treści umowy i w tym zakresie droga postępowania cywilnego jest wyłączona. Prezes URE nie ma jednak jurysdykcji w sprawach dotyczących umów już zawartych. W trybie art. 8 ustawy nie można dochodzić nakazania zmiany takiej umowy nawet wtedy, kiedy odbiorcy narzucone zostały wskutek stosowania praktyki monopolistycznej uciążliwe warunki umowy. Właściwym i jedynie uprawnionym organem do rozpoznania tego rodzaju zarzutu jest Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (a w dalszym postępowaniu właściwe sądy), na podstawie przepisów ustawy antymonopolowej (por. wyrok SN z dnia 8 grudnia 2000 r., I CKN 994/98, OSNC nr 7-8, poz. 103, postanowienie SN z dnia 27 października 1995 r., III CZP 135/95, OSP 1996 nr 5, poz. 112). Nie można też uznać, by nieskorzystanie przez odbiorcę z trybu postępowania określonego w art. 8 Prawa energetycznego pozbawiało go ochrony określonej na podstawie przepisów ustawy antymonopolowej. Zakres tego postępowania jest zupełnie inny, a okoliczność, że odbiorca energii wyraził zgodę na zawarcie umowy na narzuconych, uciążliwych warunkach nie oznacza, iż stosowanie praktyk monopolistycznych nie miało miejsca. Tego rodzaju przejaw niedozwolonych praktyk podlega badaniu na podstawie przepisów ustawy antymonopolowej. W ramach takiego badania nie jest wyłączone stwierdzenie, że treść umów narusza przepisy prawa, także wtedy gdy uprzednio organ administracyjny (tu Prezes URE), w konkretnej sprawie orzekł o zawarciu (na określonych warunkach) umowy o sprzedaży ciepła.

Nie można też podzielić stanowiska Sądu, iż samo wykazanie naruszenia przez monopolistę bezwzględnie obowiązującego przepisu prawa nie jest wystarczające do zarzucenia mu stosowania praktyk monopolistycznych, o których mowa w art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji. Przepis § 40 rozporządzenia Ministra Gospodarki z dnia 12 października 2000 r., którego te uwagi Sądu dotyczą, wskazuje, że zamówiona moc cieplna jest ustalana na okres co najmniej 12 miesięcy

i może być zmieniona wyłącznie w terminie ustalonym w umowie, a więc jedynym ograniczeniem dla zmiany mocy cieplnej jest termin w jakim może do niej dojść. Powołany przepis nie ustanawia warunków takiej zmiany, nie oznacza to jednak, że strony umowy takich warunków nie mogą - po uzgodnieniu - wprowadzić. Skoro w rozpoznawanej sprawie zostały one wprowadzone, mogą podlegać ocenie pod kątem ewentualnego naruszenia art. 8 ust. 2 pkt 6 ustawy o ochronie konkurencji (narzucanie uciążliwych warunków umowy przez przedsiębiorcę o pozycji dominującej na rynku oraz uzyskiwanie przez tego przedsiębiorcę nieuzasadnionych korzyści). W tym jednak zakresie Sąd nie poczynił wystarczających ustaleń, w szczególności nie odniósł się wprost do kwestionowanego postanowienie umowy, warunkującego możliwość jej zmiany tylko w enumeratywnie wskazanych przypadkach, przyjmując, że odbiorcy ciepła mogą wpływać na warunki zawieranych umów dostawy ciepła na drodze cywilnoprawnej (stwierdzenie sprzeczności umowy z ustawą - art. 58 k.c.), bez rozważenia jakiej grupy odbiorców to dotyczy.

Z tych względów w oparciu o art. 393¹³ § 1 k.p.c. orzeczono jak w sentencji. O kosztach orzeczono na podstawie art. 108 § 2 k.p.c.

=====